

УДК 336.225.66

Зянько Віталій Володимирович,
кандидат економічних наук, доцент, завідувач кафедри фінансів
і кредиту Вінницького національного технічного університету

ПОДАТКИ ЯК ЗАСІБ ПІДВИЩЕННЯ АКТИВНОСТІ ІННОВАЦІЙНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА

Досліджено зарубіжний досвід використання податкових пільг для стимулювання інноваційної діяльності. Показано, що податкова система України недостатньо орієнтована на забезпечення розвитку інноваційного підприємництва. Запропоновано комплекс заходів із вдосконалення оподаткування суб'єктів інноваційного підприємництва.

Ключові слова: податкова пільга, податок, податкова система, податкове стимулювання.

Foreign experience of the use of tax deductions was probed for stimulation of innovative activity. Also we showed, that the tax system of Ukraine is not oriented to providing of development of innovative enterprise enough. We offered the complex of measures for perfection of taxation of subject of innovation enterprise.

Keywords: tax privilege, tax, tax system, tax stimulation

Активізація інноваційної підприємницької діяльності передбачає здійснення системних прогресивних структурних економічних зрушень та створення умов для пріоритетного розвитку галузей, що визначають НТП. Це вимагає продуманих довгострокових дій з боку держави із застосуванням законодавчого та інституціонального інструментарію, податкових, бюджетних і грошово-кредитних важелів регулювання економіки.

Особливо велике значення у стимулюванні економічного розвитку взагалі й інноваційного, зокрема, мають фінансові важелі, серед яких на першому місці податки. Їх справедливо вважають основою непрямого стимулювання інновацій [1, с.15]. Величина податку впливає на пропорції нагромадження і споживання, раціональність використання виробничих

ресурсів, інвестиційну й інноваційну активність, отже, загалом на ефективність підприємницької діяльності.

Величина прибутку, що залишається в розпорядженні підприємця після сплати податків, має визначальний вплив на потенційні можливості здійснення ним інноваційної діяльності. Держава може збільшити розмір фінансування інноваційної діяльності не лише прямим способом – через цільове спрямування бюджетних коштів, але й впливаючи на інтереси підприємця опосередковано – знижуючи ставку податку на прибуток.

Світова практика має багатий досвід, як за допомогою податків стимулювати розвиток інноваційного підприємництва. Так, США для прискорення інноваційних процесів широко використовують такі економічні стимули, як: надання малим інноваційним фірмам податкових пільг (вони сплачують податки за ставкою на 25% меншою, ніж інші малі підприємства) [2]; виключення до 20% витрат на НДДКР, пов'язаних з основною виробничою і торгівельною діяльністю, із суми доходу, який оподатковується; пільгове оподаткування венчурних фірм та фірм, що здійснюють НДДКР; вирахування з доходу, що оподатковується, вартості наукової апаратури і обладнання, яке безкоштовно передається компаніям університетами та науково-дослідними організаціями; звільнення від оподаткування юридичної форми ризикового капіталу; обов'язкове виділення федеральними відомствами не менше ніж 1,25% коштів із свого бюджету на фінансування венчурного бізнесу; обов'язкове залучення венчурних фірм до виконання великих інноваційних проектів (вартістю понад 100 тис. доларів) згідно із законодавством США та ін.

Як бачимо, найбільше податкових пільг у США отримує венчурний бізнес. Очевидно, саме він відіграє найбільшу роль в інноваційному розвитку.

Вагома підтримка венчурному бізнесу надається у Великобританії, де для венчурних фірм на 10% зменшено податок на прибуток (звичайний податок на прибуток становить 35%, а для венчурних фірм – 25%),

запроваджена система страхування коштів (держава гарантує повернення 70% середньострокових позик, які надаються венчурним фірмам терміном на 2–7 років). Уряд здійснює стимулювання НДДКР, субсидує проведення досліджень з розробок нових видів продукції чи технологій, підтримує функціонування малих інноваційних фірм шляхом відшкодування останнім до 50% витрат на інновації, що передбачено державними програмами зі субсидування.

У Німеччині фірми, що вкладають кошти в модернізацію, освоєння випуску нових товарів, у заходи із раціонального використання енергії, обсяг продаж яких не перевищує 150 млн. євро за рік, одержують пільгові кредити до 50% витрачених на ці цілі коштів. Малі та середні підприємства у Німеччині користуються і багатьма іншими пільгами. Так, якщо вони вступають у промислову кооперацію з іншими фірмами, то одержують до 50 тис. євро пільгового кредиту; якщо впроваджують ЕОМ – можуть взяти пільговий кредит терміном до 15 років; для придбання майна з метою досягнення економії витрат енергії малим і середнім фірмам надаються субсидії у розмірі до 7,5% від вартості придбаного майна.

В Італії підприємства, що здійснюють НДДКР, одержують право на зменшення прибуткового податку – до 50% витрат на НДДКР – якщо результати досліджень мають практичне застосування в межах року, і до 100% витрат на НДДКР – якщо результати досліджень не можуть знайти застосування на практиці впродовж року. Для придбання новітньої технології фірмам з чисельністю зайнятих до 100 осіб запроваджені податкові пільги, що становлять 25% від суми інвестицій. Для сприяння впровадженню нових технологій уряд Італії дозволяє зниження податкових платежів до 40-50% витрат (залежно від розміру підприємства), пов'язаних з послугами на ці цілі.

У Франції існує податковий кредит на приріст витрат на НДДКР – 25% приросту порівняно з минулим роком. Нові компанії мають право на пільговий податок – 25% податку на прибуток впродовж трьох років;

кошти підприємств, які вкладаються у ризиковані проекти, повністю звільняються від оподаткування.

Всіляко заохочує інноваційну діяльність, а особливо розвиток венчурних підприємств, уряд Японії. Так, якщо звичайний податок на прибуток підприємств у Японії становить 42%, то для венчурних фірм ставка податку на прибуток на 12% менша – 30%. Для венчурних фондів встановлено пільгові кредити – за ставкою на рівні 5-6% річних. Причому з державних фондів підприємства можуть отримати субсидії у розмірі до 2 млн. ієн. Якщо ж підприємці за рахунок власних коштів здійснюють НДДКР, то отримують право на податкову знижку на приватні інвестиції в НДДКР у розмірі 20%. Урядові організації Японії гарантують повернення до 80% обсягу коштів, що вкладаються у розвиток венчурного бізнесу.

Уряд Канади з метою підвищення ефективності реалізації проектів промислових досліджень надає субсидії науково-дослідному персоналу у розмірі до 50% витрат на їх заробітну плату. При зростанні власних витрат фірми на НДДКР для неї зменшується розмір корпоративного податку на суму, еквівалентну частині приросту цих витрат стосовно попереднього рівня. Залежно від розміру корпорації та її територіального розміщення вона може розраховувати на податковий кредит у сумі до 10–25% її капітальних і поточних витрат на НДДКР.

З метою здійснення стимулюючого впливу на інноваційне підприємництво ряд країн Західної Європи застосовують такі пільги на оподаткування прибутку, як «податкові канікули», які надаються підприємствам, що освоюють інноваційні проекти; пільгове оподаткування дивідендів на акції інноваційних організацій, з метою стимулювання їх придбання юридичними і фізичними особами; ув'язування розміру податку з приростом інноваційних витрат; пільгове оподаткування прибутку, одержуваного за винаходи, ноу-хау, інші види інтелектуальної діяльності; зменшення суми податку з прибутку на величину вартості приладів і обладнання, що передається навчальним закладам, науково-

дослідним інститутам тощо [3; 4].

У багатьох країнах податок на прибуток може сплачуватися не лише окремою фірмою, але й материнською компанією (якщо така є), що на практиці дає змогу знизити базу оподаткування [5, с.75].

Практично у всіх промислово розвинених країнах з метою створення стимулів для фінансування підприємствами власних наукових програм, результати яких не можуть окупитися за короткостроковий період діяльності, застосовується такий вид пільги, як «податковий кредит на приріст НДДКР» (дослідницький податковий кредит). Сутність цієї податкової пільги полягає в тому, що підприємству надається право вираховувати з податку на прибуток певну суму, величина якої визначається приростом нинішніх витрат підприємства на НДДКР, відносно аналогічних витрат у попередньому періоді. Максимальна сума, яку дозволяється вираховувати, визначається в абсолютній цифрі чи у відсотках до загальної суми податкових зобов'язань підприємства.

Отже, промислово розвинені країни широко використовують податки у якості засобу розвитку інноваційної діяльності, створюючи таку систему оподаткування, яка постійно заохочує підприємницьку ініціативу, інвестиції, впровадження інновацій.

Натомість українська держава здебільшого лише декларує встановлення сприятливого клімату для розвитку інноваційного підприємництва. Вітчизняна законодавча база загалом мінлива і нестабільна. Часто дія навіть тих положень Законів України, в яких уже були свого часу передбачені податкові пільги для стимулювання інноваційної діяльності, Верховною Радою України при затвердженні державного бюджету на черговий – наступний рік, чи внесенні змін до нього призупиняється чи скасовується. Взяти хоча б дію окремих статей Закону України «Про інноваційну діяльність» від 04.07.2002 р. № 40-IV [6]. Одразу після його прийняття низка головних положень даного Закону, у яких мова йшла про надання податкових та митних пільг для

інноваційних підприємств була призупинена. Важливі статті Закону (21 і 22) мали почати діяти з 1 січня 2003 року. Однак, спочатку Законом «Про державний бюджет України на 2003 рік» їх дія була призупинена до кінця 2003 року, потім, згідно прийнятого Закону «Про державний бюджет України на 2004 рік» набрання чинності цих положень Закону було відкладено до кінця 2004 року. Прийнятим Законом «Про державний бюджет України на 2005 рік» і на цей рік було призупинено дію статей 21, 22 та пункту 3 розділу VII «Прикінцеві положення» Закону України «Про інноваційну діяльність». Нарешті, при перегляді держбюджету у березні 2005 року статті 21-22 Закону було скасовано зовсім. Це стосується положень, у яких мова йде про: залишення у розпорядженні суб'єкта інноваційної діяльності 50% ПДВ, одержаного (нарахованого) від продажу товарів (робіт, послуг), пов'язаних з інноваційним проектом, і його використання за цільовим призначенням; звільнення від ПДВ та мита ввезеної сировини, обладнання й інших товарів для виконання пріоритетного інноваційного проекту; застосування інноваційними підприємствами прискореної амортизації основних фондів та встановлення щорічної двадцятивідсоткової норми прискореної амортизації основних фондів групи 3 (для основних фондів групи 3, які перебували на балансі підприємства станом на 1 січня 2004 року, нині застосовуються норми амортизації, що діяли до 1 січня 2004 року, а саме: 3,75%); сплати податку на землю у розмірі 50% діючої ставки оподаткування.

Крім того, на 2004 рік спочатку було призупинено дію п.7.14 статті 7 Закону України «Про оподаткування прибутку підприємств», згідно з яким прибуток від реалізації інноваційного продукту впродовж перших 3-х років після його реєстрації повинен був оподатковуватися у розмірі 50% від діючої ставки податку на прибуток [7]. Це означає, що інноваційна продукція оподатковувалася на загальних підставах – за повною ставкою у 25%. Потім, на підставі Закону України за № 1957-IV «Про внесення змін до Закону України «Про оподаткування прибутку підприємств» від

01.07.2004 року пункт 7.14 статті 7 було зовсім виключено із Закону [8].

Хоча, у 2003 році був ухвалений Закон «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні», згідно з яким може бути застосоване положення про залишення у розпорядженні платника податків 50% податку на прибуток, одержаного від виконання інноваційних проектів. Ці кошти зараховуються на спеціальний рахунок інноваційного підприємства і можуть бути використаними ним лише на фінансування інноваційної, науково-технічної діяльності і розширення власних науково-технологічних та дослідно-експериментальних баз. Але для цього суб'єкт інноваційної діяльності повинен у місячний термін повідомити відповідний орган ДПА про початок реалізації інноваційного проекту, а також за всіма господарськими операціями, пов'язаними з виконанням цього проекту, має вестись окремий бухоблік. Однак, на практиці зазначені положення реалізувати дуже складно, тому вони застосовуються вкрай рідко. Перш за все через непросту процедуру узгоджень (рішення про надання проекту статусу інноваційного приймається вищими органами виконавчої влади). Закон також вимагає, щоб для кожного інноваційного проекту велася окрема бухгалтерія, що призводить до зростання витрат на оплату праці працівників бухгалтерської служби, особливо на малих підприємствах.

Правда, деякі податкові пільги на інноваційну діяльність в Україні все ж існують. Зокрема: від сплати податків звільняються державні навчально-виховні заклади, наукові установи і організації, діяльність яких повністю чи частково фінансується з бюджету. Прибуток (дохід) дослідно-конструкторських, конструкторсько-технологічних організацій і дослідних виробництв при цих установах оподатковується у розмірі 25% від ставки податку, встановленого для підприємств в Україні; у розмірі 50% від ставки податку оподатковується прибуток (дохід) дослідних заводів, частка дослідної продукції яких становить не менше 80%; звільняються від сплати податку державний фонд фундаментальних досліджень та інноваційні фонди, які зареєстровані в установленому порядку, а

оподаткований прибуток підприємств та об'єднань, що здійснюють добровільні внески до цих фондів, зменшується на суму таких внесків. Спеціальний режим оподаткування поширюється і на інноваційні проекти технопарків, які зареєстровані і діють відповідно Закону України «Про спеціальний режим інвестиційної і інноваційної діяльності технологічних парків» [9]. Після того, як спеціальний режим інноваційної діяльності технопарків та спеціальних економічних зон (СЕЗ) навесні 2005 року був скасований, Верховна Рада 12 січня 2006 року після повторного розгляду прийняла в новій редакції Закон (№3333-IV) «Про внесення змін до Закону України «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків» та інших законів України» [10], яким знову визначено низку заходів державної фінансової підтримки, цільового субсидування та кредитування технопарків, фактично повернуто пільги 16 технопаркам.

Але загалом система оподаткування в Україні недостатньо спрямована на стимулювання розвитку інноваційного підприємництва. Відсутній механізм заохочення інвестування частин прибутку у виробництво, не створено стимулів щодо науково-дослідних та проектно-конструкторських робіт. Існує значна неадекватність між наявними джерелами фінансування та потребами інноваційного розвитку. Традиційні засоби фінансування непристосовані до впровадження інновацій. Це особливо стосується ранніх стадій інноваційного циклу.

Отже, при доопрацюванні податкової системи України необхідно, враховуючи зарубіжний досвід з питань оподаткування суб'єктів інноваційної діяльності, запровадити дієві податкові пільги, які б стимулювали розвиток інноваційного підприємництва в країні. Ми пропонуємо, окрім уже існуючих податкових пільг, запровадити:

– *пільгове оподаткування*: венчурних і ін. інноваційних підприємств на початкових стадіях освоєння нових технологій і організації випуску нової продукції; інноваційноактивних підприємств, що освоюють високі технології, створюють принципово нові види техніки, впроваджують

ресурсозберігаючі та екологічно безпечні технології, проводять наукові дослідження і розробки;

– *зменшення податку на прибуток*: для підприємств, що купують нове устаткування, на величину інвестицій, що спрямовуються ними на це придбання (у період його технологічної модернізації); для комерційних банків, які кредитують інноваційні проекти, надають довгострокові кредити інноваційноактивним підприємствам наукомістких галузей та фінансують проекти з відновлення й модернізації виробництва;

– *введення пільгового режиму амортизаційних відрахувань та інвестиційного кредиту* за рахунок зменшення податку на прибуток на певну частину загальної вартості інвестицій в устаткування (особливо на стадії модернізації підприємства) [11];

– *податкове стимулювання* зниження енерго- та ресурсоемності виробництва;

– *підтримку базисних інновацій*: пряму – через часткове фінансування пріоритетних програм, і побічну – через надання податкових і митних пільг інноваційним підприємствам, патентний захист, чітке правове регулювання тощо.

Введення в дію вищезазначених стимулів потребує відновлення дії окремих положень та вдосконалення відповідних статей Закону України «Про інноваційну діяльність», інших законодавчих актів, що регламентують порядок сплати податків.

Систему податкових пільг, на наш погляд, потрібно диференціювати залежно від наукомісткості виробництва, типу обладнання (на користь науково-дослідного), території, на якій розгортається інноваційне підприємство та формується інноваційна інфраструктура (дослідницькі центри, інноваційні інкубатори, технопарки, технополіси тощо), враховуючи рівень розвитку окремих регіонів та їх розташування.

За податковими пільгами має бути законодавчо закріплене їх цільове використання і спрямовуватись вони повинні у першу чергу на розвиток

виробничих підприємств, які впроваджують інновації та створюють високоякісну продукцію, що реалізується на експорт, демонструють високоефективне господарювання

Впровадження всіх цих заходів сприятиме активізації інноваційної підприємницької діяльності в Україні, позитивно вплине на її результати.

Література:

1. Завлин П.Н. Обеспечение стимулирования инновационной деятельности // Проблемы науки. – 1999. – №10.
2. Кокурин Д.И. Инновационная деятельность. – М.: Экзамен, 2001. – 575с.
3. Сизоненко В.О. Підприємництво. Підручник К.: Вікар: Знання, 1999. – 438с.
4. Стратегическое планирование: Учебник / Э.А. Уткин (ред.). – М.: Ассоциация авторов и издателей «Тандем», 1999. – 438с.
5. Литвиненко Є.О. Податкове стимулювання розвитку промислового виробництва // Фінанси України. – 2004. – №4. – С. 69-75.
6. Закон України «Про інноваційну діяльність» / Відомості Верховної Ради, 2002, №36, ст. 266.
7. Закон України «Про оподаткування прибутку підприємств» від 22.05.97 р. №283/97-ВР (зі змінами і доповненнями) / Відомості Верховної Ради, 1997, №27, ст. 181.
8. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про оподаткування прибутку підприємств» / Відомості Верховної Ради, 2004, №52, ст. 563.
9. Закон України «Про спеціальний режим інвестиційної і інноваційної діяльності технологічних парків» / Відомості Верховної Ради, 1999, №40, ст. 363.
10. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків» та інших законів України» // Голос України від 03.02.2006 – № 21.
11. Пропозиції до проекту інноваційної моделі структурної перебудови економіки та механізму її запровадження // [http:// www.mon.gov.ua](http://www.mon.gov.ua).